

שהוא אוהב את בנו. אבל, מן הטעמים שציינתי זה עתה, אני מעדיף להמשיך לתור אחר פירושים אחרים. אין ספק שאברהם הועמד בניסיון; שהניסיון היה קשור ביצחק; ושהוא בחן את אמונתו של אברהם במצב קיצוני. אבל הדבר שנבדק בניסיון זה היה אחר.

לסיפור חייו של אברהם יש מאפיין מתסכל: שורר נתק בין ההבטחות שהבטיח לו ה' לבין המציאות. שבע פעמים הבטיח ה' לאברהם את הארץ. והנה כאשר מתה שרה אשתו לא הייתה לו אפילו חלקת קרקע משלו לקבור אותה, והוא נאלץ לקנות אחוזת קבר במחיר אסטרונומי.

כבר בפתיחת הסיפור ה' קרא לאברהם לעזוב את ארצו, את מולדתו ואת בית אביו, והבטיח לו "וְאֶעֱשֶׂה לְגֹי גָדוֹל וְאֶבְרַכְךָ וְאֶגְדָּלְךָ שְׁמֶךָ וְהָיָה בְרַכָּה" (יב, א-ב). בלי פקפוק ובלי היסוס יצא אברהם, החל במסע, והגיע לארץ כנען. הוא בא עד מקום שכם ובנה שם מזבח לה'. משם המשיך לבית-אל, ושוב בנה מזבח. ואז, כמעט מיד, אנו קוראים: "וַיְהִי יָעֵב בְּאֶרֶץ" (שם, י').

אברהם ובני ביתו נאלצו לרדת למצרים. שם נשקפה סכנה לחייו. הוא ביקש משרה אשתו להעמיד פנים שהיא אחותו, וכך שם אותה למתחזה (מהלך שרמב"ן מבקר בחריפות). איפה הייתה אז הברכה האלוהית? איך ייתכן שמי שנענה לקריאת האל ועזב את ארצו מוצא עצמו במצב עניינים בלתי נסבל מבחינה מוסרית, ונאלץ לבחור בין בקשה מאשתו לחיות בשקר לבין מוות בסבירות גבוהה עד ודאית?

מתחיל להסתמן כאן דפוס. אברהם לומד כי בין הבטחות לבין קיומן יש דרך ארוכה ונפתלת. לא מפני שה' אינו מקיים

האמונה כחיים באי-ודאות

בשיחותיי לפרשת וירא אני מרבה להתייחס לעקדת יצחק, ובכל פעם מחדש אני מציע פרשנות שונה מעט מאלו שנתנו המפרשים הקלאסיים. אני עושה זאת מסיבה פשוטה.

התורה, והמקרא כולו, מחשיבים קורבנות ילדים לרעה חולה מן הסוג הגרוע ביותר. הקרבת ילדים הייתה רווחת בעולם העתיק. בספר מלכים ב' (ג, כו-כו) מסופר כי מישע מלך מואב העלה את בנו הבכור לקורבן לאל כמוש במהלך מלחמה נגד ישראל, יהודה ואדום. לו נועד הניסיון של אברהם לבחון את נכונותו להקריב את בנו, כי אז, על פי מערכת הערכים של התנ"ך עצמו, היה הניסיון הזה מוכיח שאברהם אינו טוב ממלך פגאני.

ועוד: התורה רואה באברהם דמות מופת של אבהות. שמו המקורי היה אברם – אב רם, אבא נישא וחשוב – והוחלף באברהם כדי להוסיף לו את המשמעות "אב המון גוים". ה' אמר כי הוא בחר באברהם "לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנֵי וְאֶת בָּתוּ אֲחֵרָיו וְשָׁמְרוּ דֶרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט" (בראשית יח, יט), כלומר כי הוא יהיה אבי-מחנך למופת. אב למופת איננו מקריב את בנו.

הפרשנות הקלאסית, זו שנתנו רוב המפרשים, יפה ונוגעת ללב. אברהם הראה שהוא אוהב את אלוהיו אפילו יותר ממה

את דברו, אלא משום שעל אברהם וצאצאיו הוטל להביא לעולם בשורות חדשות: חברה של קודש, אומה המיוסדת על ברית, זניחת האלילות, קוד התנהגות קפדני, ומערכת יחסים קרובה באופן חסר תקדים בין אל לבין עם. לשם כך נדרשת אומה של חלוצים. ה' לימד את אברהם מרגע ההתחלה שלשם כך נדרשות תעצומות אישיות יוצאות דופן – כי בעולם האנושי שום תמורה גדולה אינה מתרחשת בן לילה. צריך להמשיך ללכת גם כשאנו עייפים ואובדי דרך, יגעים ומדוכדכים.

ה' יקיים כל מה שהבטיח. אבל לא מיד. ולא ישירות. ה' מבקש שינוי בעולם הממשי של חיי היומיום, ולשם כך הוא מחפש אנשים שאמונתם עיקשת ועמידה בפני כל המכשולים. וזה לב סיפור חיי של אברהם.

בולט הדבר במיוחד בסוגיית הבטחת הצאצאים. ארבע פעמים דיבר על כך ה' עם אברהם: (1) "וְאַעֲשֶׂה לְגוֹי גָדוֹל וְאַבְרָהָם" (יב, ב). (2) "וְיִשְׁמְתִי אֶת זֶרְעֲךָ כְּעֶפֶר הָאָרֶץ אֲשֶׁר אִם יוּכַל אִישׁ לְמַנּוֹת אֶת עֶפֶר הָאָרֶץ גַּם זֶרְעֲךָ יִמָּנֶה" (יג, טז). (3) "הַבֵּט נָא הַשְׁמִימָה וְסֹפֵר הַכּוֹכָבִים אִם תּוּכַל לְסַפֵּר אֹתָם"; וַיֹּאמֶר לוֹ, "כֹּה יִהְיֶה זֶרְעֲךָ" (טו, ה). (4) "לֹא יִקְרָא עוֹד אֶת שְׁמֶךָ אֲבֹרָם וְיִהְיֶה שְׁמֶךָ אֲבֹרָה כִּי אֵב הַמּוֹן גּוֹיִם נִתְּתִיךָ. וְהִפְרֵתִי אֹתְךָ בְּמֵאֹד מְאֹד וְנִתְּתִיךָ לְגוֹיִם וּמְלָכִים מִמֶּךָ יֵצְאוּ" (יז, ה-ו).

ארבע הבטחות גדולות והולכות. אברהם יהיה אביה של אומה גדולה, זרעו יהיה רב כעפר הארץ ואף ככוכבי השמיים, ולבסוף, לא רק לאומה אחת הוא יהיה אב כי אם לאומות רבות, "המון גויים". אברהם שמע את ההבטחות ושם בהן מבטחו. "וְהֵאֱמַן בָּהּ" וַיַּחֲשֹׁבָהּ לוֹ צִדְקָה" (טו, ו). ואז ה' משמיע לאברהם חדשות עגומות. בנו מהגר, ישמעאל, לא יהיה יורשו הרוחני. ה'

יברך אותו ויעשהו לגוי גדול, אבל "וְאֵת בְּרִיתִי אֲקִים אֶת יִצְחָק אֲשֶׁר תֵּלֵד לְךָ שָׂרָה לְמוֹעֵד הַזֶּה בְּשָׁנָה הָאַחֶרֶת" (יז, כא).

ארבע הבטחות אלו לצאצאים לא־יין־ספור, וההבטחה הנוספת כי יורש הברית יהיה יצחק, הן הרקע שעלינו לקרוא לאורו את המילים המצמררות "קח נָא אֶת בְּנֶךָ אֶת יִחִידְךָ אֲשֶׁר אֶהְבֶּתָּ, אֶת יִצְחָק, וְלֶךְ לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמִּרְיָה, וְהַעֲלֵהוּ שָׁם לְעֹלָה עַל אֶחָד הַהָרִים אֲשֶׁר אֹמַר אֲלֶיךָ" (כב, א-ב).

הניסיון לא היה בשאלה אם לאברהם יהיה העוז להקריב את בנו. כפי שראינו, אומץ כזה היה אפילו לעובדי גילולים כמו מישע מלך מואב. זה היה נוהג נפוץ במזרח הקדום, ותועבה בעיני התורה.

הניסיון לא היה בשאלה אם לאברהם יהיה הכוח לוותר על דבר שהוא אוהב. הרי הוא כבר הוכיח זאת פעם ופעמיים. תחילה ויתר על ארצו ועל מולדתו ועל בית אביו, על כל מה שהיה מוכר לו, על כל מה ששם בית נקרא עליו. ובפרק הקודם הוא ויתר על בנו בכורו ישמעאל, אשר אהבתו אליו ניכרת היטב מן הפסוקים. האם היה ספק, ולו קל שבקלים, שאברהם יוותר למען אלוהים גם על יצחק? הלא יצחק היה מלכתחילה מתנה פלאית מהקב"ה, פרי עדנה ניסית אחרי בלוּתה של אימו.

הניסיון נועד לבחון אם אברהם יכול לחיות עם סתירה בוטה, לכאורה, בין דבר ה' עכשיו לבין דבר ה' בהזדמנויות קודמות, עת הבטיח לו צאצאים ועת הבטיח שיצחק ימשיך את הברית.

חז"ל הכירו בכך שיש פסוקים "המכחישים זה את זה", וקבעו כי במקרים אלה "יבוא השלישי ויכריע ביניהם". אברהם

חוזה מציאות כזאת. הוא עמד בפני סתירה בין דברים שונים שאמר לו ה' – והיגד נוסף שיכריע בין הסותרים לא נראה באופן זה היה המבחן. האם אברהם יכול לחיות עם א־ודאות?

אברהם עמד בו. הוא התכונן להקרבה – אבל לא סיפר לאיש. ביום השלישי במסע להר המוריה אמר לנערים שליוו אותו ואת יצחק, "שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמֹר וְאֲנִי וְהַנֶּעֱר גִּלְכָּה עַד כֹּה וְנִשְׁתַּחֲוֶה וְנִשְׁכָּה אֲלֵיכֶם" (כב, ה). כאשר שאל אותו יצחק "וְאַיִה הַשָּׂה לְעֹלָה?" ענה לו, "אֱלֹהִים יֵרָאֶה לּוֹ הַשָּׂה לְעֹלָה בְּנִי" (שם ז-ח). אמירות אלו מובנות בדרך כלל כהתחמקות דיפלומטיות. אך לי נראה כי אברהם התכוון בדיוק למה שאמר. הוא ידע שאלוהים הורה לו להקריב את בנו, אבל ידע גם שאלוהים הבטיח לו ברית־עולם עם בנו זה.

נקודת הניסיון בעקדת יצחק לא הייתה ההקרבה, כי אם הא־ודאות. עד שנגמר הניסיון, אברהם לא ידע למה להאמין ואיך העניין ייגמר. הוא האמין שהאל אשר הבטיח לו בן לא יאפשר לו להקריב את בנו. הוא האמין שאכן בסופו של דבר יחזרו והנער יצחק אל הנערים היושבים עם החמור, ושאלוהים יראה לו שה לעולה. אבל הוא לא ידע איך זה יקרה. איך תיפתר הסתירה הזאת שבין הבטחת ה' לבין מצוותו. בינתיים עליו לעשות את אשר אומר לו ה'.

המשורר ג'ון קיטס ניסה להגדיר את הגורם שבזכותו היה שייקספיר גדול כל כך מיוצרים אחרים. במכתב ידוע לאחיו ג'ורג' ותומס, משנת 1817, כתב שלשייקספיר היה "הכישרון השלילי – כלומר, המסוגלות לשהות בתוך א־ודאות, מסתורין, ספקות, בלי לצאת למצוד עצבני אחר עובדות והיגיון". שייקספיר, במילים אחרות, היה פתוח לחיים בכל רבגוניותם ומורכבותם, ניגודיהם

וסתירותיהם, ואילו סופרים אחרים, פחותים ממנו, ניסו לצמצם אותם לתבנית פילוסופית יחידה. מה ששיקספיר היה לספרות, אברהם היה לאמונה.

אני מאמין שאברהם לימד אותנו כי האמונה איננה ודאות, אלא היא האומץ לחיות עם א־ודאות. היה לו הכישרון השלילי. הוא ידע שההבטחות יתקיימו; הוא הצליח לפעול מתוך חוסר־ידיעה איך זה יקרה ומתי.